

ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ В УКРАЇНІ ТА НОВА БЕЗПЕКОВА АРХІТЕКТУРА КРАЇН БАЛТІЇ І ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: РОЛЬ АРМІЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE AND THE NEW SECURITY ARCHITECTURE OF THE BALTIC AND CENTRAL-EASTERN EUROPEAN COUNTRIES: THE ROLE OF THE MILITARY AND CIVIL SOCIETY

Ободяньський Я.М.,

аспірант кафедри політичних наук

*Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
старший лейтенант, помічник начальника навчальної частини кафедри військової підготовки
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

Сучасний світ стикається з численними безпековими викликами, що мають як традиційний, так і гібридний характер. Глобалізація, стрімкий розвиток інформаційних технологій, зростання асиметричних загроз та військові конфлікти суттєво впливають на національну безпеку держав, вимагаючи постійної адаптації державних інституцій до нових реалій. Одним із ключових чинників трансформації системи безпеки є гібридна агресія, що виявляється через політичний, економічний, інформаційний та військовий тиск.

Війна на сході України, а згодом і повномасштабна військова агресія з боку Росії стали переломними подіями, що засвідчили необхідність перегляду усталених норм та механізмів у сфері безпеки. Ці події зумовили потребу в адаптації державних інституцій до нових викликів, а також у посиленні координації між державою, зокрема її збройними силами та громадянським суспільством для забезпечення національної стійкості.

Особливо актуальним це питання є для країн, що безпосередньо межують з агресивними державами або зазнають загроз своєму суверенітету. Російська агресія проти України спричинила фундаментальні зміни у безпековій системі як країн НАТО, так і держав, що ідентифікують себе як прихильники демократичного світу. У цьому контексті постає необхідність глибокого аналізу безпекових викликів для країн Балтії та Центрально-Східної Європи як регіонів, що першими відчувають на собі наслідки зламу усталених безпекових традицій.

Системи безпеки, що формувалися після завершення Другої світової війни, а згодом еволюціонували після падіння Берлінського муру, нині зазнають серйозних випробувань. Водночас регіональні держави дедалі частіше розглядають можливість створення власних безпекових коаліцій як альтернативи або доповнення до євроатлантичних механізмів. Цей процес знаходить відображення у політико-правових документах держав регіону, що свідчить про перехід до нової безпекової архітектури.

Ключові слова: збройні сили, громадянське суспільство, демократичний цивільний контроль, національна безпека, НАТО, ЄС, країни Балтії, країни Центрально-Східної Європи, війна в Україні.

The modern world faces numerous security challenges, both traditional and hybrid in nature. Globalization, the rapid development of information technologies, the rise of asymmetric threats, and military conflicts significantly impact national security, necessitating the continuous adaptation of state institutions to new realities. One of the key factors driving the transformation of security systems is hybrid aggression, which manifests itself through political, economic, informational, and military pressure.

The war in eastern Ukraine, followed by Russia's full-scale military aggression, has become a turning point, highlighting the need to reassess established norms and mechanisms in the security sphere. These events have necessitated the adaptation of state institutions to new challenges, as well as enhanced coordination between the state, particularly its armed forces, and civil society to ensure national resilience.

This issue is particularly relevant for countries that share borders with aggressive states or face threats to their sovereignty. Russia's aggression against Ukraine has led to fundamental changes in the security systems of NATO member states and those that identify themselves as supporters of the democratic world. In this context, there is an urgent need to thoroughly analyze security challenges for the Baltic and Central and Eastern European countries, as these regions are the first to experience the consequences of the breakdown of established security traditions.

Security systems that were established after World War II and later evolved following the fall of the Berlin Wall are now undergoing serious tests. At the same time, regional states are increasingly considering the formation of their own security coalitions as an alternative or complement to Euro-Atlantic mechanisms. This process is reflected in the political and legal documents of the region's states, signaling a transition to a new security architecture.

Key words: armed forces, civil society, democratic civilian control, national security, NATO, EU, Baltic states, Central and Eastern European countries, war in Ukraine.

Постановка проблеми. Російська агресія проти України змінила безпекову ситуацію не лише в регіоні, а й у всій Європі. Країни Балтії (Литва, Латвія, Естонія) та Центрально-Східної Європи (Польща, Чехія, Словаччина, Румунія, Угорщина) виявилися перед необхідністю посилення оборонних спроможностей та перегляду стратегій національної безпеки.

У цьому контексті актуальним є дослідження процесів циклічної адаптації державних структур до змін у безпековому середовищі, особливо в умовах збройної агресії. Це включає аналіз процедур, інституційних механізмів, правових інструментів та стратегічних підходів, що забезпечують ефективне реагування на загрози. Особлива увага на роль збройних сил та громадянського суспільства у формуванні ефективних механізмів протидії загрозам, що є визначальним фактором забезпечення національної безпеки України, а також країн Балтії та Центрально-Східної Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика громадянського суспільства як окремого феномену, його взаємодії з державою, сектором безпеки й оборони, а також участі цих інституцій у забезпеченні національної безпеки та реалізації механізмів демократичного цивільного контролю широко представлена у наукових працях О. Бабкіної, О. Банчук-Петросової, Т. Бельської, С. Брателя, В. Богуцького, С. Галушко, В. Горбуліна, М. Гурицької, А. Качинського, А. Костенка, С. Костючкова, І. Кресіної, О. Мартиненка, Г. Осипенка, Н. Позняковської, Л. Рябченко, П. Ситника, В. Тарасюка, І. Федоренка тощо.

Питання ролі армії як невіддільної частини суспільства, її функціонування у структурі національної безпеки та оборони досліджували А. Бадер, М. Ковалів, Ю. Левченко, О. Руденко, Г. Стахів.

Окремо слід виокремити дослідників, які працюють над питаннями безпекової ситуації та трансформації безпекової архітектури в країнах Балтії та Центрально-Східної Європи. Ця тематика висвітлена у працях Г. Палій, О. Рафальського, М. Сангуровського. Дослідження взаємовідносин громадянського суспільства та держави в контексті функціонування політичних інститутів і процесів у зазначених країнах представлені в працях Г. Зеленько та Н. Кононенко.

Серед дослідників, які займаються питаннями громадянського суспільства та його взаємодії з державою і збройними силами, варто відзначити науковців, які працюють у регіонах України, які межують з країнами Європи. Їхні дослідження враховують аспекти транскордонної співпраці у сфері безпеки, прагнення України та її сусідів до тіснішої безпекової кооперації як через інструменти Євросоюзу, так і НАТО, а також з урахуванням потенційних регіональних безпекових союзів. Серед таких науковців можна назвати С. Дерев'янка, І. Гурака, В. Климончука, Т. Мадригу, В. Марчука, М. Москалюка, М. Палінчака, Н. Ротар, Ю. Остапця, А. Романюка, Г. Шипунова, І. Цепенду тощо.

Російсько-українська війна визначає не лише нові безпекові виклики, а й змінює вектори діяльності громадянського суспільства в секторі націо-

нальної безпеки та оборони. Водночас у наукових дослідженнях недостатньо уваги приділено аналізу чинної безпекової нормативно-правової бази країн Балтії та Центрально-Східної Європи, зокрема щодо взаємодії сектору безпеки та громадянського суспільства саме це і є **метою** даної розвідки.

Аналіз політико-правових засад співпраці громадянського суспільства та збройних сил України і її партнерів у регіоні в умовах війни вказує на необхідність сучасного регулювання цієї взаємодії з урахуванням національних реалій і міжнародного досвіду. Дослідження безпекових стратегій та їх політико-правових аспектів є ключовим для розуміння трансформації безпекової архітектури країн Балтії та Центрально-Східної Європи. **Актуальність** цього питання визначається важливою потребою посилення координації між державними структурами, збройними силами та громадянським суспільством задля зміцнення національної стійкості.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ стикається з численними безпековими викликами як традиційного, так і гібридного характеру. Термінологія гібридності, в тому числі й термін «гібридна війна», досі перебуває в процесі формування, оскільки, як зазначає С. Дерев'янка: ... чинне законодавство України не містить визначення змісту поняття «гібридна війна» [1, с. 103]. Однак окремі компоненти цього явища, що визначають його «асиметричний» та «нетиповий» характер, можна описово простежити як у скасованій «Воєнній доктрині України» (2015), так і в чинній «Стратегії воєнної безпеки» (2021). Подібного роду згадки маємо й в нормативно-правовій базі деяких країн регіону: Латвії «Про затвердження Концепції національної безпеки Латвійської Республіки» (Ст. 3) [2], Естонії «Основи політики безпеки Естонської Республіки» (Ст. 3) [3], «Безпекова стратегія Чеської Республіки» (Ст. 27) [4] та «Безпекова стратегія Словачької Республіки» (Ст. 35-36) [5], У центрі всіх гібридних загроз лежить інформація, яка виступає головним чинником маніпулятивної гібридизації. Відповідно, в сучасних умовах: «Інформаційні війни, що ведуться за допомогою інформаційних видів озброєнь, за своєю ефективністю є часом більш руйнівними, ніж відкриті збройні конфлікти, які все ж залишаються одним із засобів реалізації прагнень розв'язання міждержавних протиріч. Проте саме інформаційна складова очевидно стає все більш визначальною для розуміння сутності новітніх воєн, що мають гібридний характер» [6, с. 101].

Глобальні зміни у світовій безпековій архітектурі змусили країни Балтії та Центрально-Східної Європи адаптувати свої безпекові стратегії до нових загроз. У цьому контексті анексія Криму, бойові дії в межах АТО/ООС на українському

Донбасі, а згодом і повномасштабна російсько-українська війна стали каталізатором перегляду національних безпекових політик, посилення євроатлантичної інтеграції та активізації регіональних безпекових ініціатив.

Правова сутність безпекових документів згаданих держав зазнавала еволюції відповідно до зростання політичних загроз: від декларацій про необхідність захисту під «парасолею» НАТО (на початковому етапі євроатлантичної інтеграції країн колишнього соціалістичного блоку) – до розробки програм модернізації власних збройних сил та залучення громадянського суспільства до національної системи спротиву. Така трансформація відбувалася і на тлі зростаючих імперських амбіцій Росії, спрямованих на повернення під свій контроль територій, які вона вважає «історично своїми», або принаймні на збереження «контрольного пакета» політичного впливу в цих країнах. У цьому контексті спостерігалася консолідація політичної еліти та російського суспільства щодо підтримки такого курсу. У своїй розвідці щодо політики путінської Росії І. Гурак та І. Цепенда прямо вказують на цю метаморфозу єднання влади й народу, коли навіть високопосадовці дипломатичних структур відкрито артикують свої територіальні зазіхання: «Так, у травні 2004 р. на сайті дипломатичного відомства РФ було розміщено інтерв'ю першого заступника міністра закордонних справ В'ячеслава Трубнікова, в якому територія пострадянського простору характеризувалася як сфера „життєвих” інтересів Росії» [7, с. 59].

Особливо динамічну трансформацію стратегій національної безпеки демонстрували й продовжують демонструвати країни Балтії. Водночас процес євроатлантичного зближення для них на початкових етапах не був швидким і легким, оскільки європейська кооперація традиційно реалізовувалася простіше, ніж євроатлантична інтеграція. Це зумовлювалося низкою факторів, зокрема «радянським» минулим, прямим сусідством із РФ, енергетичною залежністю, а також значною часткою російськомовного населення, що викликало певні застереження і в політичному діалозі під час прийняття рішення про асоціацію Прибалтики та країн Центрально-Східної Європи до ЄС і НАТО. З цього приводу М. Москалюк пише: «...на відміну від євроінтеграційного напрямку формування зовнішньополітичної стратегії країн Балтії, євроатлантичний курс спочатку не мав такої консолідованої підтримки на Заході» [8, с. 59]. Однак саме «недружня» та претензійна політика східного сусіда, що відкрито артикулювалася ключовими посадовцями Росії, суттєво змінила ситуацію. Сучасні безпекові виклики спричинили не лише політико-правову, а й суспільну реакцію

на користь євроатлантичного вибору як гаранта національної безпеки.

Свідченням цієї стратегії є відповідні політико-правові документи країн Балтії: «Закон Литовської Республіки про національну безпеку» (2021) [9], «Основи політики безпеки Естонської Республіки» (2023) [10], «Про затвердження Концепції національної безпеки Латвійської Республіки» (2023) [11], в яких, окрім євроатлантичного вибору, акцент робиться на зміцненні безпеки Балтійського регіону, що включає як військову, так і економічну компоненту (енергетична незалежність, контроль критичної інфраструктури). Усі зміни до цих документів ще на етапі розробки відзначалися широким діалогом із громадянським суспільством. Наприклад, побоювання щодо збільшення витрат у військовій сфері було компенсовано посиленням громадянського контролю за бюджетними витратами.

Еволюція систем національної безпеки у Польщі, Чехії та Словаччині теж отримала суттєву динаміку розвитку, що відображено у їхніх стратегічних документах: «Рекомендації до Стратегії безпеки національної Республіки Польща» (2024) [12], «Стратегія безпеки національної Республіки Польща» (2020) [13], «Безпекова стратегія Чеської Республіки» (2023) [14] та «Безпекова стратегія Словачкої Республіки» (2021) [15]. Ці нормативні акти засвідчують трансформацію підходів до забезпечення безпеки – від фокусування на приватній безпеці громадян і бізнесу, збереження приватної власності та ринкової конкурентоспроможності, дотриманні демократичних цінностей – до гарантування суверенітету та територіальної цілісності держави, формування геополітичних стратегій і міжнародних відносин, зміцнення національної ідентичності, а також створення умов для сталого і збалансованого розвитку.

Процес переосмислення національних інтересів у цих країнах ґрунтується на концепції інтегрованої безпеки держави, основною метою якої є створення умов для безпеки громадян шляхом формування сприятливих умов для розвитку в межах територіальної цілісності та суверенного прийняття рішень. Інтегрований підхід передбачає координацію різних підсистем безпеки, в першу чергу збройних сил та громадянського суспільства, що дозволяє ефективніше реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

У центрі суспільно-політичних дискусій, що розгорталися на тлі ухвалення безпекових документів у країнах Балтії та Центрально-Східної Європи, стояли питання збільшення військових витрат, посилення регіональної співпраці, підтримки України та протидії військовій агресії Росії.

Особливо важливо зазначити, що в контексті політики цих держав щодо допомоги Україні кля-

чові голосування з безпекових питань відбувалися за беззаперечної підтримки громадянського суспільства.

Водночас наголошувалося на потенційних ризиках, пов'язаних із захистом демократичних інститутів, боротьбою з корупцією та зміцненням верховенства права. Зокрема, йшлося про можливі загрози обмеження прав і свобод громадян, а також цензурування ЗМІ у разі запровадження воєнного стану.

У цьому контексті громадянське суспільство відіграє ключову роль як механізм контролю за владою. Інституції громадянського суспільства та активні громадяни залучені до протидії корупції на всіх рівнях, здійснюють моніторинг дотримання прав людини та, у співпраці з державними структурами, сприяють зміцненню національної стійкості через громадську активність, інформаційну та правову підтримку державних ініціатив.

Аналіз представлених безпекових документів вкотре підтверджує, що громадянське суспільство є «наріжним каменем» у функціонуванні будь-якої демократичної держави.

У своєму дослідженні щодо ролі громадянського суспільства в системі *good governance* О. Банчук-Петросова та Т. Мадрига підкреслюють цю значущість: «Громадянське суспільство грає ключову роль в демократичних системах, часто виступаючи ініціатором суспільно-політичних трансформацій, артикулюючи суспільні інтереси та здійснюючи контроль на владними структурами» [16, с. 13].

Значну увагу у стратегічних документах країн Балтії та Центрально-Східної Європи приділено питанням кібербезпеки, інформаційної протидії, зміцненню збройних сил та розвитку регіональної кооперації, все це, на нашу думку, формує свого роду концепцію симбіозу громадянського суспільства та сектору безпеки та оборони та, в першу чергу збройних сил країн регіону, як інституцій, які є наріжними у створенні систем цивільної оборони та національної стійкості. Дана концепція, враховуючи наявні безпекові виклики та їх як конвенційний, так і асиметричний характер, ґрунтується не тільки на принципах колективної оборони НАТО, розвитку спільного простору військової логістичної інфраструктури, збільшенню військових витрат, а й посиленню ролі регіональних безпекових альянсів та розвитку національних програм цивільного захисту та резервних (альтернативних) військових структур, які мають зайняти одне з чільних місць в системі формування національної стійкості даних країн.

Попри наявні дискусії серед членів Альянсу щодо фінансування, модернізації військової техніки, аналізу глобальних загроз і визначення потенційних противників, НАТО залишається

ключовим елементом системи безпеки не лише для Європи, а й усього демократичного світу.

У Стратегічній концепції, ухваленій на Мадридському саміті 29 червня 2022 року, наголошується на необхідності зміцнення оборонного потенціалу Альянсу та підвищення рівня стійкості держав-членів. У документі зазначено, що Російська Федерація становить найбільшу та безпосередню загрозу безпеці країн НАТО, а також миру й стабільності в євроатлантичному регіоні. Вона застосовує як традиційні військові методи, так і гібридні інструменти для досягнення політичних цілей, що вимагає посилення колективних оборонних заходів і скоординованої протидії з боку союзників.

У Стратегічній концепції також підкреслюється важливість стійкості національних суспільств як основи для виконання основоположних завдань НАТО. Інвестиції у технологічні інновації, розвиток кіберзахисту, адаптація оборонних механізмів до нових викликів та зміцнення системи колективної оборони визначені як ключові напрями забезпечення безпеки. Крім того, передбачено розширення співпраці з Європейським Союзом у сфері безпеки та оборони для зміцнення трансатлантичних зв'язків і координації заходів у відповідь на загрози, що походять від авторитарних режимів і недержавних суб'єктів [17].

Якщо пробувати візуалізувати основні ризики та загрози для окресленого регіону, то слід було б виділити наступні:

- поширення військової загрози з боку РФ (пряме вторгнення до інших країн регіону, гібридні атаки, енергетичний шантаж),
- кіберзагрози (збільшення кількості атак на державні установи та критичну інфраструктуру),
- економічна нестабільність, яка пов'язана з війною та глобальними викликами та, як наслідок, кризами.
- нелегальний обіг зброї та ризики терористичних актів,
- гібридні загрози (дезінформація, внутрішня дестабілізація, використання проросійських політичних сил для підризу стабільності держав та суспільств).

Що робити? Серед шляхів подолання цих викликів, на нашу думку, є:

- розширення військової співпраці в межах НАТО, але водночас зміцнення регіональну безпекової координації,
- посилення кіберзахисту, включно з розвитком військових (спеціальних) підрозділів для боротьби з кібератаками,
- зміцнення механізмів протидії дезінформації, використовуючи як державні, так і громадянські ініціативи,
- розвиток системи територіальної оборони, що дозволить швидко мобілізувати населення у разі кризи,

– запровадження більш ефективний та дієвого демократичного цивільного контролю над силовими структурами,

– інвестиції в енергетичну незалежність через диверсифікацію постачання та розвиток альтернативної енергетики.

Окрім зазначених вище викликів, для України, яка в умовах сучасних геополітичних змін може зіткнутися з ризиками зменшення безпекових гарантій та скорочення військово-фінансової підтримки, значним викликом, який негативно впливає на державний імідж, залишається не лише зовнішня агресія, але й сукупність внутрішніх структурних проблем. Зокрема, високий рівень корупції, що пронизує всі сфери державного управління, включаючи й сектор національної безпеки та оборони, що становить суттєву загрозу для внутрішньої стабільності та ефективності функціонування державних інституцій та зовнішньополітичних амбіцій країни. Професор В. Марчук наголошує: «...для забезпечення ефективності та стійкості зусиль у боротьбі з корупцією Україні слід і надалі нарощувати хорошу репутацію розслідувань, кримінальних переслідувань та остаточних судових рішень у високопоставлених корупційних справах включно з арештом і конфіскацією злочинних активів. Також слід прагнути своєчасної та послідовної реалізації Державної антикорупційної програми на 2023–2025 рр., і необхідні зусилля щодо подальшої оптимізації

та вдосконалення матеріального і процесуального кримінального права. Додатковим фактором дестабілізації виступає масштабний нелегальний обіг зброї та чим раз більші ризики гібридних загроз, які можуть проявлятися у вигляді терористичних актів, кібератак, силових провокацій, економічного саботажу та суспільних заворушень» [18, с. 110].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отож національна безпека України та регіону залишатиметься предметом постійного вдосконалення, оскільки ефективна протидія загрозам вимагає інтегрованих стратегічних підходів. Взаємодія збройних сил та громадянського суспільства відіграє ключову роль у цьому процесі, забезпечуючи підвищення рівня обороноздатності та стійкості держав, бо гібридна війна потребує не лише військового, а й суспільного спротиву. Це свідчить про необхідність посилення ролі громадянського суспільства у формуванні сучасної безпекової доктрини

Разом з тим зміна політичного керівництва у США актуалізує необхідність для європейських країн зміцнювати власні оборонні спроможності та адаптувати свої безпекові стратегії до динамічних глобальних викликів. Зазначимо, що у цьому контексті будуть спрямовані наші подальші наукові дослідження, що є критично важливими для аналізу актуальних викликів та перспектив національної безпеки в умовах глобальної нестабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дерев'янка С. М. Гібридна війна: інформаційно-безпековий вимір. *Вісник Прикарпатського університету. Сер. Політологія*. 2024. № 18. С. 101–113.
2. Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas likums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/345911-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu> (дата звернення: 03.03.2025).
3. Julgeolekupoliitika alused Eesti Vabariigis: Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika dokument. URL: <https://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/julgeolekupoliitika> (дата звернення: 03.03.2025).
4. Bezpečnostní strategie České republiky: Bezpečnostní dokument České republiky. URL: https://mzv.gov.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/bezpecnostni_politika/bezpecnostni_strategie/index.html (дата звернення: 03.03.2025).
5. Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky: Bezpečnostný dokument Slovenskej republiky. URL: <https://www.mosr.sk/bezpecnostna-strategia-sr/> (дата звернення: 03.03.2025).
6. Дерев'янка С. М. Гібридна війна: інформаційно-безпековий вимір. *Вісник Прикарпатського університету. Сер. Політологія*. 2024. № 18. С. 101–113.
7. Гурак І. Ф., Цепенда І. Є. Нові тенденції у внутрішній та зовнішній політиці путінської Росії на початку XXI ст. (Частина 2). *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2022. Т. 45. С. 57–70.
8. Москалюк М. Ф. Безпекова політика країн Балтії в умовах російсько-української війни. *Регіональні студії*. 2024. № 37. С. 58–62.
9. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo įstatymas: Lietuvos Respublikos įstatymas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.167925?jfwid=> (дата звернення: 03.03.2025).
10. Julgeolekupoliitika alused Eesti Vabariigis: Eesti Vabariigi julgeolekupoliitika dokument. URL: <https://www.kaitseministeerium.ee/et/eesmargid-tegevused/julgeolekupoliitika> (дата звернення: 03.03.2025).
11. Par Nacionālās drošības koncepcijas apstiprināšanu: Latvijas Republikas likums. URL: <https://likumi.lv/ta/id/345911-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu> (дата звернення: 03.03.2025).
12. Rekomendacje do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej: Dokument rekomendacyjny Biura Bezpieczeństwa Narodowego RP. URL: <https://www.bbn.gov.pl/pl/informacje-o-bbn/>

publikacje/9928,Rekomendacje-do-Strategii-Bezpieczenstwa-Narodowego-Rzeczypospolitej-Polskiej.html (дата звернення: 03.03.2025).

13. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej: Dokument strategiczny Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.bbn.gov.pl/pl/informacje-o-bbn/publikacje/8808,Strategia-Bezpieczenstwa-Narodowego-Rzeczypospolitej-Polskiej.html> (дата звернення: 03.03.2025).

14. Bezpečnostní strategie České republiky: Bezpečnostní dokument České republiky. URL: https://mzv.gov.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/bezpecnostni_politika/bezpecnostni_strategie/index.html (дата звернення: 03.03.2025).

15. Bezpečnostná stratégia Slovenskej republiky: Bezpečnostný dokument Slovenskej republiky. URL: <https://www.mosr.sk/bezpecnostna-strategia-sr/> (дата звернення: 03.03.2025).

16. Банчук-Петросова О. В., Мадрига Т. Б. Роль громадянського суспільства у формуванні публічної політики в Україні. *Публічне управління і політика*. 2024. № 1. С. 11–20.

17. NATO 2022 Strategic Concept: NATO strategy document. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_210907.htm (дата звернення: 03.03.2025).

18. Марчук В. В. Європейська інтеграція України: політичний і безпековий виміри. *Вісник Прикарпатського університету. Сер. Політологія*. 2024. № 17. С. 106–114.